

„ЖИВИ КАТО ЖИВИТЕ“ от ХРИСТО РАДЕВСКИ

Изд. на БКП, 1970 г., 308 стр.

Ако преди десетина години някой би пожелал смъртно да обиди един писател, той трябваше да му предложи да се погрижи за спомените си. Според тогавашните схващания спомени пише оня, който вече е приключил своя творчески и му предстои да приключи и жизнения си път, та затова трябва да се избърза, да се изпревари онази с косата...

Сега нещата се промениха коренно. В тази мемоарна жегма майка всичко живо пише спомени — и стари и млади, и тези, които имат за какво, а още повече другите, които нямат какво да кажат и оставят на потомците освен амбициите си. Неволно си спомних всичко това, когато прочетох спомените на Христо Радевски „Живи като живите“, която Издателството на БКП неотдавна предложи на читателите. И се зарадвах, защото в много отношения книгата е хубаво изключение. Преди да започне своя разказ, авторът е счел за потребно да направи една „необходима уговорка“. Той държи да бъде наясно с читателите — ще говори за известни личности, за които и други преди него са говорили. В последна сметка в живота те не са познавали само него и той не е познавал единствено тях. На второ място Радевски точно формулира авторската си задача и цел: „Защо пиша за тях? Защото тяхното дело има широко обществено значение. То е и ще бъде — трябва да бъде! — вдъхновителен фактор във възпитанието на нашата младеж. И това, което съм забелязал и разправил за тях хора — прибавено към казано от други за тях, — ще помогне за по-правилното търкуване и изучаване на делото и личностите им.“

Като мемоарист той има подчертан пиетет към истината, към фактите. Но съвсем не е педантичен хронист, който своевременно и предвидливо си е водил записки, погрижил се е да събере документи за своето безсмъртие. На едно място в книгата авторът полушеговито-полусериозно казва, че те тогава са мислили повече как да останат живи и съвсем не да осигуряват доказателства за безсмъртие.

И на трето място държи особено да бъде достоверен. Неговият девиз като мемоарист е: „Всичко е факти!“. Затова е противник на

измислиците и украшенията в спомените. И си има свои основания: ако личността не притежава качествата, които с благодарност можем да си спомним и завещаем на поколенията, тогава какъв е смисълът да се измислят те, да се украсява образът. . .

Неговото отношение обаче към фактите е чисто естетическо — подчинява ги и осмисля с оглед на задачата си да ни обрисова живия човек, приятеля, писателя, журналиста. В книгата има спомени за една дузина личности, влезли в историята на нашия литературен и културен живот — за писатели и музиканти, художници и публицисти: Димитър Полянов, Георги Бакалов, Димитър Найденов, Александър Жендов, Крум Кюлявков, Борис Ангелушев, Никола Вапцаров, Светослав Минков, Гео Милев, Порфирий Велков, Крум Велков, Христо Кърпачев и Светослав Обретенов. Отношението на автора към всеки е точно фиксирано: винаги се е стремил да спазва онази дистанция на близост, която е съществувала в живота. Например по един начин се разказва за Димитър Полянов, а по друг за Борис Ангелушев или за Вапцаров. Тъкмо на спазената дистанция, струва ми се, спомените дължат убедителния си тон — никъде няма да срещнете желание за издокарване, за самонизтъкване. От друга страна, това определя до голяма степен и зрителния ъгъл, обхвата и степента на интимност, с която е разкрит всеки отделен образ. Така за Ангелушев научаваме всичко или почти всичко — от подробностите в бита до естетическите предпочитания и вкусове; лична съдба и творчески маниер, виждаме го в домашна обстановка и сред приятели; за Крум Кюлявков или да кажем за Димитър Найденов периметърът на впечатлението не е така широк и всеобхватен. Очевидно друга е била степента на близост между тях. По този начин Радевски е избягнал една широко разпространена слабост в съвременната мемоаристика — стремежа на авторите да демонстрират тотална интимност с всички личности, за които пишат. Нещо, което не е вярно още като изходна постановка, защото в живота подобен род общуване е невъзможно с всички хора. Решавайки този проблем, авторът си осигурява една вътрешна свобода в отношението си към личността; той не е мемоарен иконописец, чиято първа грижа е да иззографиса по възможност по-ярка нима, а писател с повишена строгост

към себе си, което категорично чертае и етична му позиция.

Още Пенчо Славейков в очерка си за Алеко Константинов, като говори за спомените на неговите другари от студентските години, беше констатирал един необясним стремеж да се избягват детайли от всекидневното, които ни представят писателя по-земен и по-човечен, по-разбираем, само защото на някой се струва, че това принизява образа. Върху конкретен материал Славейков доказва, че тъкмо страхът от принизяване води до такива резултати. Радевски и сега е на висота: той изнася подробности, които са се впечатляли трайно в съзнанието му, но всичко е направено с мярка, с много усет за характеристиките и най-важното според мен с много искреност. В искреността си той не щади никого, даже и себе си. Например ето как предава един момент от събитията непосредствено след Девети септември, когато група писатели заминава на фронта: „Между другото на мене ми се заминаваше на фронта, макар че не съм храбър. Смятах, че там ще видя важни неща. При това — между нас казано — знаех, че писателите няма да бъдат пратени баш на опасната линия.“ Или пък да кажем срещата му с Гешев в полицията, когато е арестуван по делото на Вапцаров.

Радевски притежава особено изострено чувство за смешното в живота, набито око, което умее бързо да го отдели и оцени. Смешното обаче в неговия разказ не е присмех над другите, не е подчертаване на превъзходство, а просто едно от лицата на многоликия и пъстър живот. Случката с попа, който влиза в редакцията на „Наковалия“ да ръси редакторите със светена вода по Богоявление, придава особен колорит, внася нещо много непосредствено комично. Или да кажем в спомена си за Жендов авторът отделя внимание върху псевдонима му Чичо Слон, измислен от Смирненски. Акцентът не е случаен — просто той носи нещо твърде типично за фигурата на Жендов, за темперамента му и мемоаристът го използва като улеснение в стремежа си да го характеризира по-пълно.

„Живи като живите“ е книга, за която е малко да се каже, че ще се прочете на един дъх и с голям интерес. Бих добавил още, че тя ще се прочете и с известно чувство на признателност към автора, защото е запазил за нас, съвременниците, черти от техните обаятелни образи.

Иван Сарандев

„КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ— АБВ НА РЕНЕСАНСА“ от проф. ВЛАДИМИР ТОПЕНЧАРОВ

Изд. „Нар. младеж“, 1970, 176 стр.

Допускам, че мнозина ще споделят първоначалното ми съмнение: не ни ли изправя пред анахронизъм това ефектно и обвърз-

ващо заглавие? Затова на първо място според мен заслужават внимание моментите, които са и оправдание на смелото авторско хрумване. Поемайки един голям риск, Вл. Топенчаров се е опазил от всякакви увлечения, като е потърсил необходимите разграничителни белези между изключителното дело на Константин-Кирил Философ и основното съдържание на европейския Ренесанс. Внущението за дистанцията между сравняваните явления идва по няколко линии — преди всичко в хронологически смисъл. Уникалното начинание на солунските братя е само „предчувствие“¹, „далечен тътен на бурята, която ще се разрази няколко века по-късно в Европа“, „символ и предвестник на този европейски час“. Успоредно с това се осъществява една съпоставка, която откроява и количествено разликата — в подвига на Кирил и Методий „се намират рационалистически зърна, които ги поставят в далечния авангард на голямото движение, което ще достигне до европейския хуманизъм“. Най-сетне авторът постига и точно съотношение в качествен аспект, като споменава за социалните, икономическите и културните условия, както и за непосредствените перспективи на ренесансова Европа, определящи по-високата фаза на развитие по отношение на условията в IX в.

Тъкмо грижата да се улови родството на Кириловото дело с епохата на Възраждането, като същевременно това родство не се обявява за генетическо, а се характеризира чрез най-обемни, общочовешки социални и правствени категории, е уместен, пряк път за контакт с читателските среди, за които е предназначена книгата. Както е известно, тя излезе най-напред на френски език в Париж. За една чужда, широка читателска публика, незапозната с историята на България и с нейния принос в духовното развитие на човечеството, Възраждането е най-подходящият — при това напълно законен — фон, върху който може да се проектират хронологията и измеренията на Кириловото дело, ролята на българската държава за неговото утвърждаване и действителните му исторически резултати. С големи основания авторът се е възползвал от удобството, което му предлага тази идея — не само като възможност да се осмислят високите граждански и интелектуални пориви на славянския първоучител чрез съпоставка с общоизвестни представи и факти, например с титани на човешкия прогрес, като Джон Бол, Томас Мюнцер, Мартин Лутер, Ян Хус, но и като средство да се подчертае историческият приоритет на славянството и особено на българската народност в първия пробив от континентален мащаб в догматиката на триезицието, във въвеждането на първия народен език в европейския духовен живот, в първата

¹ Разредката навсякъде е моя — Л. Г.